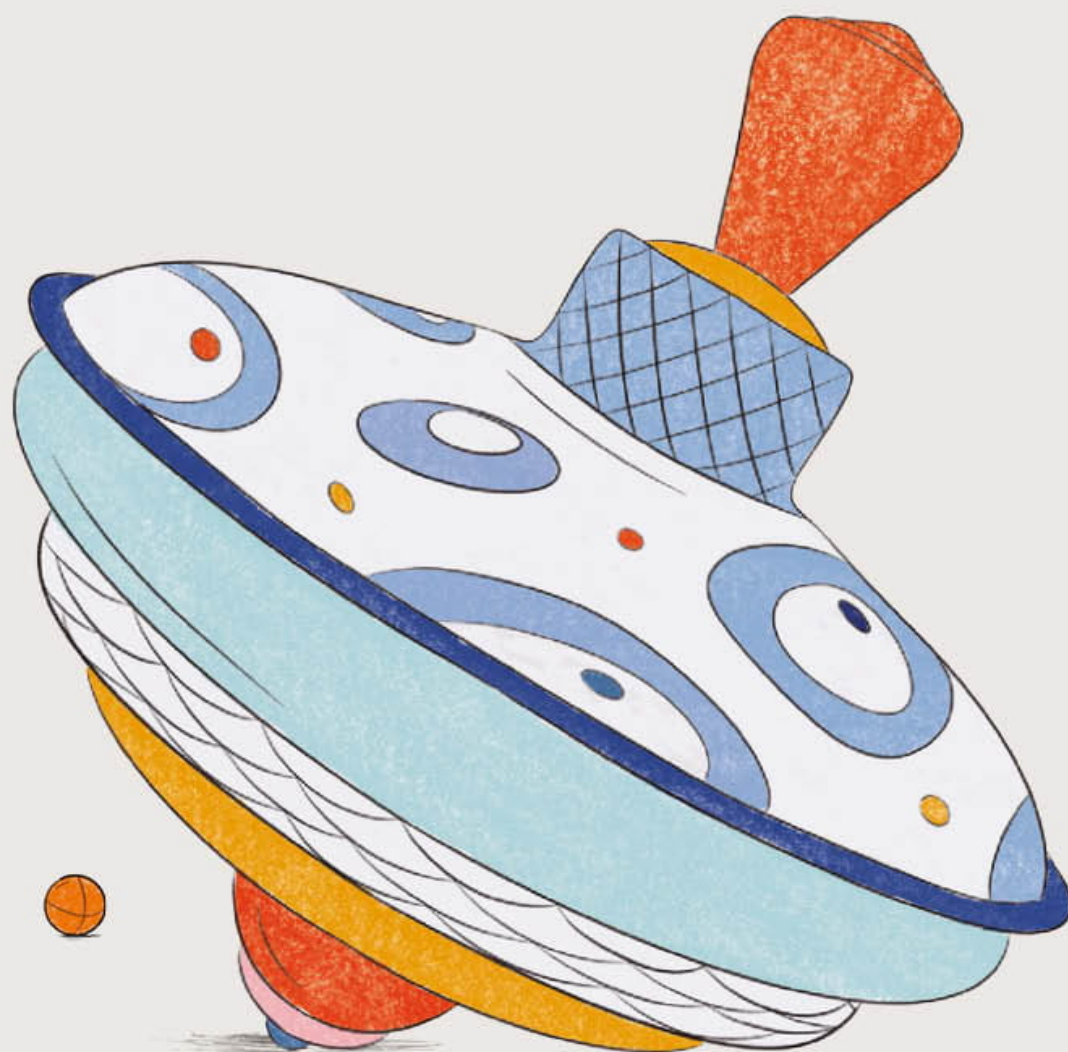
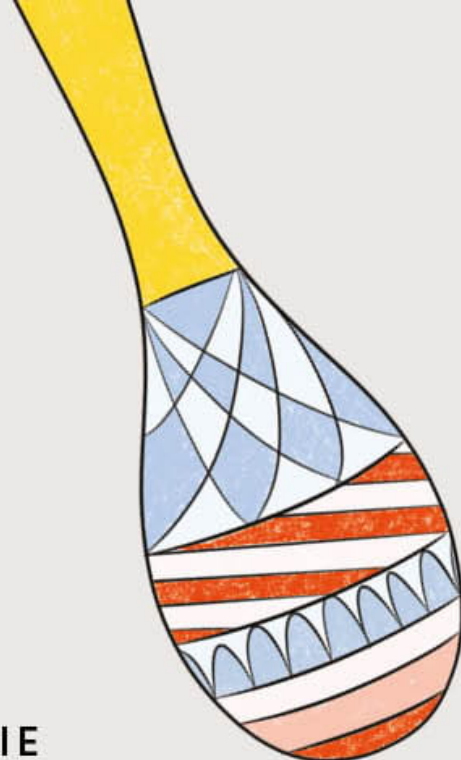

Cesarina Xaiz · Enrico Micheli

ZABAWA I INTERAKCJE SPOŁECZNE W AUTYZMIE

100 POMYSŁÓW NA WSPOMAGANIE
ROZWOJU INTERSUBIEKTYWNOŚCI

Rzut oka na nasz rozwój społeczny

Uwagi na temat rozwoju społecznego dziecka

To książka o zabawie. Bawić można się z innymi osobami lub przedmiotami. Z jednej strony do zabawy konieczne są odpowiednio rozwinięte umiejętności poznawcze, motoryczne i językowe, a z drugiej – gra stanowi okazję do nauki i rozwijania takich zdolności u dziecka.

W tej książce będziemy mówić o zabawie przede wszystkim w aspekcie interpersonalnym i społecznym. Jasne, użyjemy do niej różnych przedmiotów lub opiszemy czynności z ich wykorzystaniem, ale celem, dla którego próbujemy nasze dziecko nauczyć zabawy, jest wsparcie rozwoju społecznego, a nie konkretne wykorzystanie wybranych przedmiotów czy odpowiednie wykonywanie opisanych czynności. Dlatego zaczniemy tę książkę od spojrzenia na rozwój naszych relacji społecznych.

Typowe dzieci przychodzą na świat z motywacją i umiejętnością, by natychmiast stworzyć relację społeczną z osobami, które się nimi opiekują (Volkmar i in., 1997, s. 176).

Ludzka twarz szybko staje się obiektem, który najbardziej stymuluje reakcje dziecka. Jak pisze Elizabeth Newson (1979), noworodek nie jest pasywnym odbiorcą aktywności innych, ale reaguje na działania ojca lub matki i wchodzi

Całościowe zaburzenia rozwaju i autyzm

Do tej pory mówiliśmy dość ogólnie o dzieciach z zaburzeniami rozwoju i deficytami społecznymi. Teraz postaramy się być bardziej precyzyjni. Dzieci, z myślą o których powstała ta książka, oraz te, z którymi głównie (ale nie wyłącznie) pracowaliśmy i które badaliśmy, są dotknięte całościowymi zaburzeniami rozwoju. W ramce 2 znajduje się definicja z DSM-IV (Kryteria diagnostyczne zaburzeń psychicznych, wydanie IV) odnosząca się do całościowych zaburzeń rozwoju.

Z tej grupy zaburzeń autyzm został najlepiej zdefiniowany, chociaż nie występuje najczęściej. Między naukowcami panuje w tej kwestii zgoda, a diagnoza autyzmu jest coraz bardziej precyzyjna i nie budzi wątpliwości. Stało się tak dzięki ogromnej liczbie badań epidemiologicznych, genetycznych, neurobiologicznych, psychologicznych i pedagogicznych nad źródłami oraz przejawami zaburzeń, ich ewolucją i sposobami leczenia. Na temat autyzmu organizuje się debaty i konferencje. Nagrywa się również programy telewizyjne pokazujące, jaki postęp dokonał się w rozpowszechnianiu wiedzy o tym zaburzeniu. Na kolejnych kilku stronach postaramy się wyjaśnić wiele ważnych kwestii dotyczących tego tematu, które dziś mogą być niewłaściwie rozumiane.

Trudności we wzajemnej interakcji społecznej, które są typowe dla autyzmu dziecięcego, występują także w innych całościowych zaburzeniach rozwoju. Dlatego Lorna Wing zdefiniowała spektrum autyzmu jako ogół zaburzeń, w których dochodzi do nieprawidłowości w zakresie interakcji społecznych. W tym spektrum

charakterystyczne trudności w rozwoju przechodzą płynnie jedna w drugą, bez wyraźnych granic, od najpoważniejszej do najlżejszej, od wystąpienia wszystkich do pojawienia się tylko jednej w lekkiej formie.

Ramka 2

Całościowe zaburzenia rozwoju

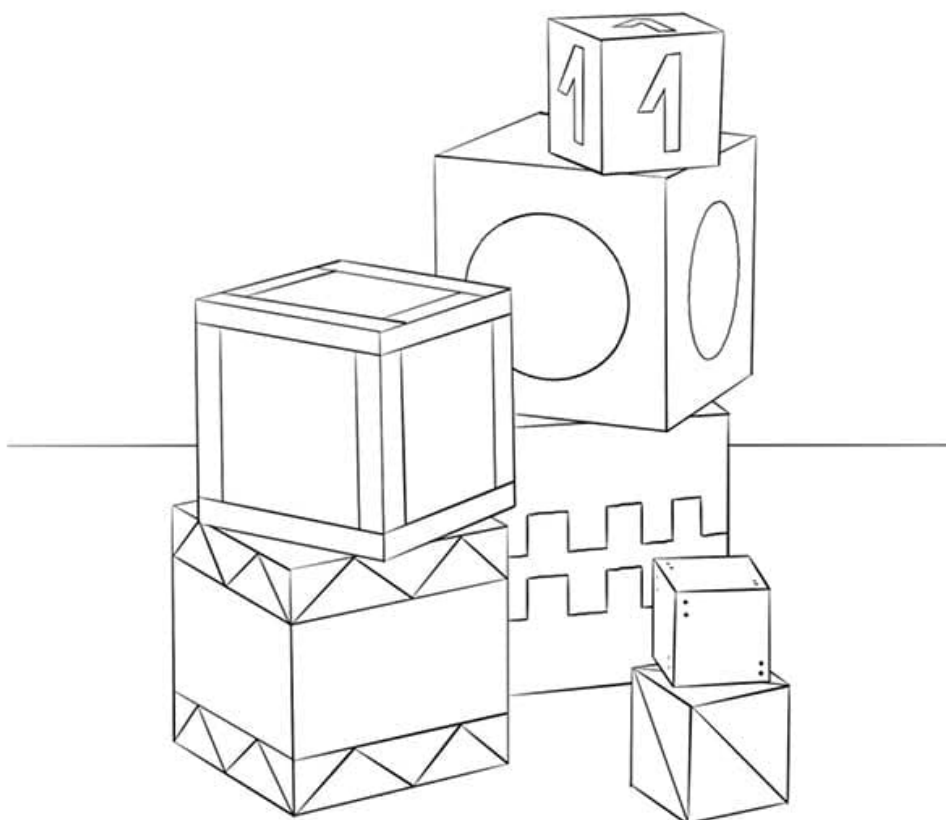
(na podstawie DSM-IV)

- Autyzm
- Zespół Retta
- Dziecięce zaburzenie dezintegracyjne (zespół Hellera)
- Zespół Aspergera
- Całościowe zaburzenie rozwoju niezdiagnozowane inaczej

Najważniejsze cechy: Te zaburzenia charakteryzują się poważnymi nieprawidłowościami w zakresie rozwoju relacji wzajemnych, zdolności komunikacji werbalnej i niewerbalnej lub znacznie zawężonym repertuarem zachowań i zainteresowań, które mogą stać się zachowaniami stereotypowymi bądź powtarzalnymi. Te nieprawidłowości nie wiążą się oczywiście ze stopniem rozwoju i wiekiem umysłowym człowieka. Zazwyczaj zaburzenia są dostrzegalne już we wczesnym dzieciństwie.

Ważne, żeby pamiętać, że liczba dzieci z całościowymi zaburzeniami rozwoju jest dużo większa niż liczba dzieci autystycznych. Aktualne badania mówią o 5 dzieciach autystycznych na każde 10 tysięcy i o 20 dzieciach ze spektrum autyzmu na każde 10 tysięcy. Ponadto wiele dzieci z zaburzeniami związanymi z autyzmem w rozwoju społecznym i komunikacyjnym to osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Wiele z nich wykazuje syndromy neurologiczne lub genetyczne (zespół Landaua–Kleffnera, zespół Angelmana, zespół łamliwego chromosomu X, stwardnienie guzowate itd.).

Trzeba także zaznaczyć, że poza tymi różnicami w definicjach diagnostycznych każde dziecko jest inne nie tylko ze względu na zdolności intelektualne,

Karta 6**Zabawy z klockami****Potrzebne materiały:**

Drewniane klocki naturalnej barwy, kolorowe lub z rysunkami; klocki plastikowe i gumowe; kostki z miękkich materiałów i z gąbki; klocki z gumy wydające dźwięki; duże sześciiany i prostopadłościany (30 × 30 × 30 cm, 60 × 30 × 30 cm) z gąbki, powleczone materiałowymi poszewkami. Wymiary mogą być różne, na początku i podczas zabawy z małym dzieckiem używa się większych klocków (tych o boku nawet około 10 cm).

Cele:

Koncentracja na gestach, oczekiwanie, zmiana ról, dostrojenie emocjonalne.

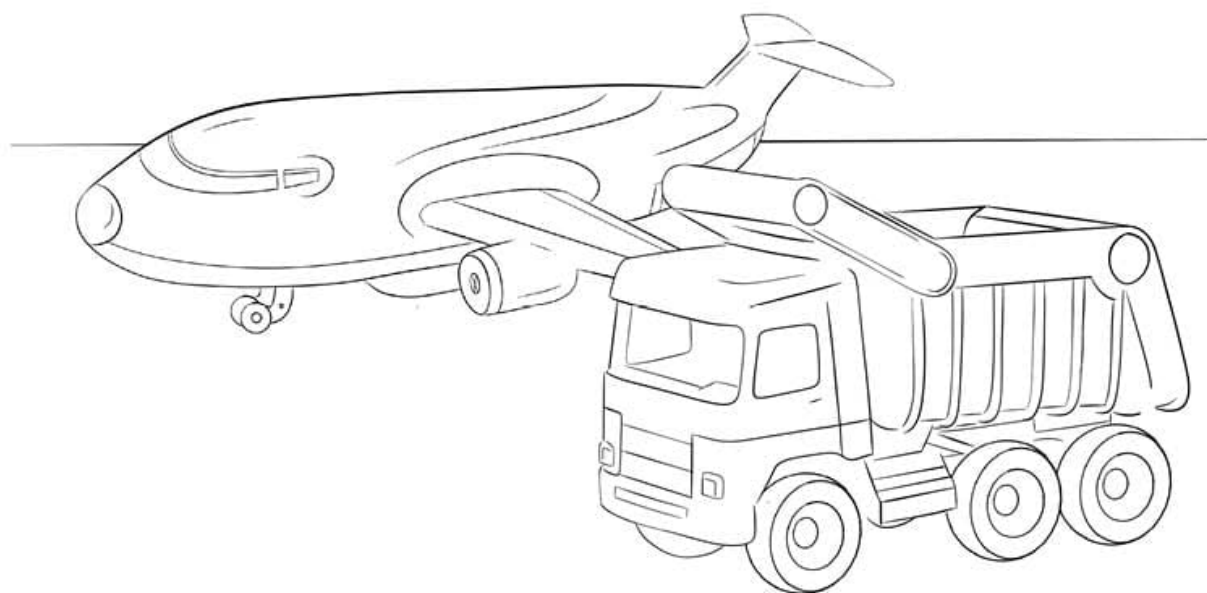
Zabawa 1

Usiądź naprzeciwko lub obok dziecka. Ważne, żeby być dość blisko. Pokaż mu klocki i powiedz: „Popatrz, popatrz, co robię”. Zbuduj wieżę z klocków, prosząc dziecko, żeby spoglądało na każdy jej element. Możesz też celowo mocno uderzać klockiem, kiedy stawiasz go na szczycie, jeśli dziecko lubi hałas i mu one nie przeszkadzają. Gdy skończysz, zanim przewrócisz wieżę, zapowiedz to dziecku: „Patrz, jak ją burzę!”. Pokaż, jak dobrze się przy tym bawisz, i kilka razy powtórz całą aktywność. Wprowadzaj warianty – poproś dziecko, żeby samo zbudowało wieżę, pomóż mu trzymać klocki lub ustawiać jeden na drugim, jeśli to dla niego zbyt trudne. Poproś je wtedy, żeby przyjrzało się, jak ty ustawiasz klocki, a potem, by samo postawiło kolejny. Jeśli nie robi tego spontanicznie, podaj mu klocek i pokaż, jak to zrobić, a jeśli trzeba, poprowadź rękę dziecka. Potem poproś dziecko, żeby patrzyło, jak przewracasz wieżę, a po kolejnej budowie zachęć je, żeby samo to zrobiło. Staraj się zachować przemienność w tej czynności: na początku, jeśli zabiera to zbyt wiele czasu, rób to samodzielnie, nawet jeśli przychodzi kolej dziecka. Zanim ponownie poprosisz malca o zburzenie wieży, zbudujcie ich kilka i wtedy zaproponuj dziecku zmianę kolejności.

Uwaga: Podobnie jak w wypadku innych materiałów ważne, żeby znaleźć klocki o kolorze, strukturze lub dźwiękach odpowiadających dziecku. Jeśli lubi ono hałas, możesz używać drewnianych klocków i jeszcze podkreślić burzenie wieży dodatkowym okrzykiem. Jeśli natomiast dziecko boi się hałasu lub go nie lubi, użyj klocków z łżejszego materiału (gumy, tkaniny, gąbki itd.). Ważne jednak, żeby od czasu do czasu i na krótko używać także tych materiałów, których dziecko w pierwszej chwili nie polubiło. Wtedy szybko zauważysz, czy dziecko nadal absolutnie nie chce z nich korzystać. Czasem ku własnemu zaskoczeniu można odkryć, że nawet rzeczy, które za pierwszym razem wywoływały strach u dziecka, stały się dla niego atrakcyjne.

Zabawa 2

Dziecko może być bardziej zainteresowane ustawianiem klocków w rzędzie, a nie jednego na drugim. Rozpocznij zatem zabawę podobnie jak w wariantcie podstawowym, ale ustawiaj klocki w rzędzie i przesuwaj je tak, żeby przypominały pociąg jadący po torach.

Karta 13**Zabawy z samochodzikami lub innymi zabawkami z napędem****Potrzebne materiały:**

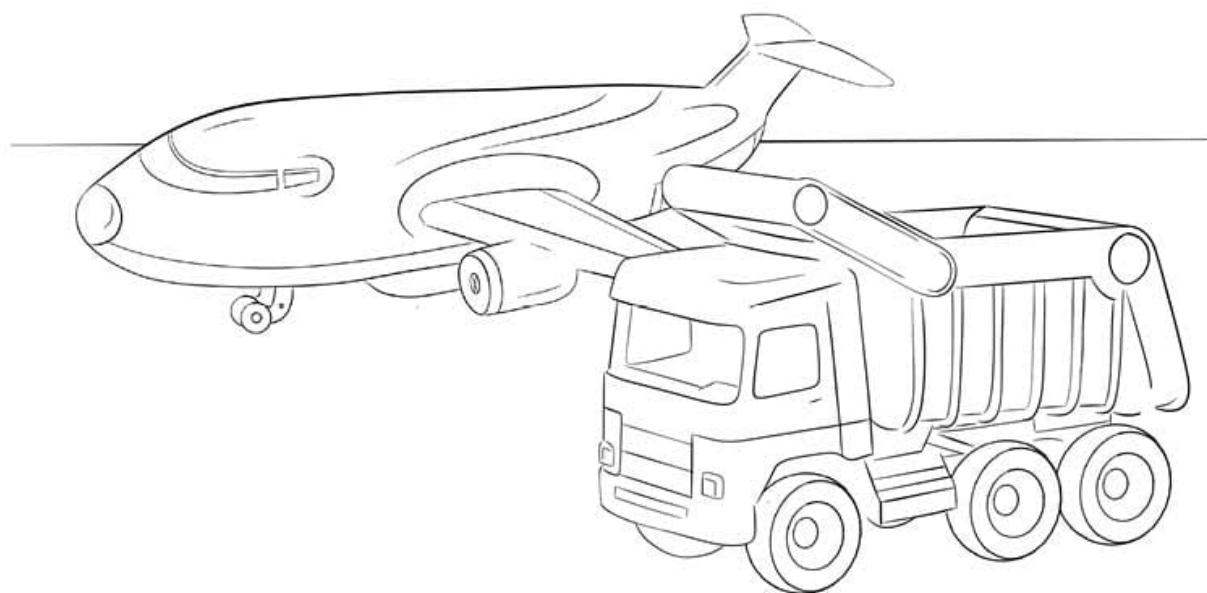
Różne rodzaje samochodzików, od najprostszych, jak wozy albo ciężarówki Lego Duplo, z kolorowego plastiku, aż do bardziej realistycznych, które przypominają prawdziwe samochody lub ciągniki, z otwieranymi drzwiczkami. Warto mieć kilka pojazdów z napędem, na przykład sprężynowym, naciągany lub nakręcanym, albo z silniczkiem elektrycznym. Inne zabawki, które się poruszają, to zwierzęta albo fantastyczne środki komunikacji, ruszające się po popchnięciu lub naciągnięciu napędu.

Cele:

Wymiana przedmiotów, naśladowanie, wspólna uwaga.

Zabawa 1

Weź kilka samochodzików i usiądź obok dziecka. Puszczaj auta po podłodze i patrz, gdzie się zatrzymują – najlepiej, by było to miejsce przy ścianie. Poproś dziecko, żeby razem z tobą obserwowało, jak poruszają się samochodziki, gdzie stają, jak jadą,

Karta 13**Zabawy z samochodzikami lub innymi zabawkami z napędem****Potrzebne materiały:**

Różne rodzaje samochodzików, od najprostszych, jak wozy albo ciężarówki Lego Duplo, z kolorowego plastiku, aż do bardziej realistycznych, które przypominają prawdziwe samochody lub ciągniki, z otwieranymi drzwiczkami. Warto mieć kilka pojazdów z napędem, na przykład sprężynowym, naciągany lub nakręcanym, albo z silniczkiem elektrycznym. Inne zabawki, które się poruszają, to zwierzęta albo fantastyczne środki komunikacji, ruszające się po popchnięciu lub naciągnięciu napędu.

Cele:

Wymiana przedmiotów, naśladowanie, wspólna uwaga.

Zabawa 1

Weź kilka samochodzików i usiądź obok dziecka. Puszczaj auta po podłodze i patrz, gdzie się zatrzymują – najlepiej, by było to miejsce przy ścianie. Poproś dziecko, żeby razem z tobą obserwowało, jak poruszają się samochodziki, gdzie stają, jak jadą,

Ref.

Hej wio! Hejta wio...

*Baczcie pilnie, konie moje,
Bo na drodze są wyboje,
Kary, siwy niech pamięta
Mijać doły, jechać stępa.*

Ref.

*Hej wio! Hejta wio...**

Zabawa 2

Niektóre rymowanki nie angażują ruchów całego ciała, lecz powodują skupienie się na jego wybranych częściach, jak ręka czy twarz. Jeśli dziecko jest w stanie skoncentrować się na szczególe, to mechanizm jest taki sam jak w poprzedniej zabawie, z tą różnicą, że wszystko odbywa się w bardziej intymny sposób i pojawia się obiekt wspólnej uwagi, który jest wielokrotnie nazywany i angażuje uwagę dziecka oraz dorosłego. Poniżej przytaczamy dwa wierszyki – jeden o rękach, a drugi o twarzy. Skupiają one uwagę dziecka na wybranych częściach ciała, jednak radzimy wam także dołączyć odpowiednie gesty, ruchy rąk lub palców, klaskanie albo wskazywanie:

*Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak jeden nie może, to drugi mu pomoże.*

*Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak drugi nie może, to trzeci mu pomoże.*

*Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak trzeci nie może, to czwarty mu pomoże.*

*Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak czwarty nie może, to piąty mu pomoże.*

*Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak piąty nie może, to piąstka mu pomoże.*

* *Furman, cyt. za: Tak się bawią i śpiewają dzieci, oprac. J. Częścik, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2016, s. 256–257.*

Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak piąstka nie może, to łokieć jej pomoże.

Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak łokieć nie może, to ręka mu pomoże.

Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami,
Jak ręce nie mogą, to tupnij głośno nogą*.

* * *

Wszystkie części twarzy znam,
Dwoje uszu tutaj mam.
Tralalala, la, la, la!
Każdy uszy ma!

Wszystkie części twarzy znam,
Dwa policzki tutaj mam.
Tralalala, la, la, la!
Mam policzki dwa!

Wszystkie części twarzy znam,
Jeden nosek tutaj mam.
Tralalala, la, la, la!
Każdy nosek ma**.

Te przykłady rymowanek podajemy z nadzieją, że uda nam się rozruszać pamięć czytelniczek i czytelników, którzy przypomną sobie wierszyki z dzieciństwa. Nie bój się jednak wymyślać inne rymowanki oraz wykorzystywać słowa zapomniane lub dźwięki, które wyszły z użycia. Pamiętaj też, że istnieją zbiory takich rymowanek, które z pewnością pomogą ci odświeżyć pamięć.

* *Bawiły, bawiły się dzieci paluszkami*, cyt. za: *Tak się bawią i śpiewają dzieci*, oprac. J. Częścik, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2016, s. 44.

** *Wszystkie części twarzy znam!*, sł. M. Barańska, cyt. za: *Tak się bawią i śpiewają dzieci*, oprac. J. Częścik, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2016, s. 143.